

УДК 070/801.73

Зоряна Сергійчук – кандидат філологічних наук, старший викладач
викладач кафедри журналістики Національного університету «Острозька академія»

Герменевтика індивіда в жанрі замітки

Стаття є спробою віднайти екзистенційні аспекти Я та Іншого в жанрі короткої інформаційної замітки, коли принципово на перший план виступає факт, натомість індивід-автор та його інтенція нівелюються. Йдеться про спробу осмислення позиції автора-ретранслятора та визначальну роль мови як певної ідеологічної системи.

Ключові слова: герменевтика індивіда, замітка, джерело інформації, ретранслятор.

Постановка наукової проблеми та її значення. Герменевтика індивіда постає як певна тлумачна площина (оскільки індивід мислиться як текст, а текст, своєю чергою, є площиною), як метод тлумачення (отже, має свої специфічні категорії, прийоми, принципи тощо), як певна проблема (отже, реалізується в тексті). Власне, в такому випадку ми говоримо про універсальність герменевтики і її підсистеми герменевтики індивіда, що здатна реалізуватися практично на всіх рівнях функціонування тексту, в т. ч. рецептивному, попри факт, що герменевтика тлумачить текст і здійснюється як текст, отже, має до зовнішньотекстових реалій (таких, як реципієнт) стосунок опосередкований. Однак така позиція все ж видається сумнівною з огляду на ту ж іманентну універсальність герменевтики: текст може реалізуватися як текст в усіх своїх функціональних рівнях тільки при взаємодії з реципієнтом. Таким чином, категорія, на перший погляд, «зовнішня» у стосунку до тексту перетворюється на «внутрішню», навіть рушійну щодо тексту як певної площини.

Проблему герменевтики індивіда в публіцистичних жанрах, а власне, в жанрі есею, продумує С. Квіт у праці «Герменевтика стилю» [4]. Виходячи із витлумачення есеїзму у зв'язку з біографізмом, автор потрактовує поняття стилю як герменевтичне у своїй суті. Герменевтика індивіда, своєю чергою, функціонує як ключ до розгортання категорії стилю. Такий підхід видається цілком слушним у зв'язку з витлумаченням природи жанру, який може здійснюватися тільки як абсолютно індивідуальний: індивід реалізує свої погляди, ціннісні орієнтації, власне себе в тексті, як текст.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Метод герменевтики індивіда, застосований до жанру замітки, на перший погляд, малопродуктивний: одна з головних жанрових вимог замітки – відсутність автора як творчо реалізованої в тексті індивідуальної сили, отже, відсутність авторської інтенції – поза наміром інформувати суспільство щодо тієї чи тієї події (явища). Можливість до розгортання тлумачення герменевтичного у своїй суті в такому випадку концентрується у площині коментаторів, а також персонажа, якщо йдеться про певну особу чи її участь у певній події. Однак саме негація себе як індивіда в акті творчої потенції засвідчує унікальну по-своєму авторську інтенцію, яка попри свідоме самозаперечення здійснюється практично на всіх рівнях функціонування тексту.

Рівень взаємостосунку автор – читач, звісно, трансформується. Автор замітки, що самоусувається для того, щоб дати певну інформацію про подію, явище, особу, перетворюється на ретранслятора. Прикметно, що тоді його роль стає ідеальною роллю критика, за М. Євшаном. Так, дослідник указує: «... критикові треба позбутися самого себе, опорожнити себе, щоб зробити місце тим найрізномірнішим вражінням <...> нічого свого не мати» [3, с. 24]. Однак, за свідченням Б. Кир'янчука, «детально описавши те, як критик повинен позбутися всіх існуючих у ньому упереджень, він засвідчив стан, якого не може існувати» [5].

Екзистенційна позиція автора у випадку творення тексту художньої літератури, на думку, скажімо, М. Гайдеггера, чи Г. Гадамера, чи М. Бланшо, зумовлюється його діалогічним стосунком із НІЧИМ, МОВОЮ, БОГАМИ – певною трансцендентною силою, що вища за індивіда своєю потугою, проте здатна до реалізації тільки у взаємостосунку з ним. Екзистенційна позиція автора журналістського тексту (напр., замітки) здійснюється у співдії із владою та соціумом, який прагне щось почути чи прагне бути почутим. Тоді влада чи соціум стає тією більшою потугою, яка може реалізуватися тільки через текст журналіста.

Він /автор/ може осмислюватися і як автор–індивід, і як автор колективний (читай: редакція), однак його позиція /в жанрі замітки/ повинна зводитися до власне інформування. Варто, однак, вказати, що ми не говоримо про політизованість, упередженість, недостовірність поданих матеріалів та ін. огріхи ЗМК. Для нас важливим є сам факт творчості, що інформує, і позиція автора в ній.

Роль ретранслятора симптоматична у стосунку до журналістської діяльності і, власне, інформування. Так, він надає трибуну – слово іншому, причому іншим у такому контексті є й людина (чи певний колектив), і подія, і явище – як вони є. Воднораз журналіст є «вустами», а не трибуною; для нього позбутися свого Я є немислимим. Так реалізується слово іншого-в-мені. Тяжіння до об'єктивності й точності, все ж, у плані метафізичному, а найчастіше й у фізичному (на словесному рівні, наприклад) не реалізується повною мірою через співприсутність слова-іншого і слова журналіста (індивіда чи редакторського колективу). Така складна комбінація – об'єктивна реальність, за М. Бахтіним, для якого слово заселене голосами інших у зв'язку з його контекстуальною природою. Крім того, йдеться про дискурсивну природу мови, що означає: журналіст живе у дискурсі – творячи його, він від нього ж залежить.

«Ідеологія – це система поглядів, що дає тлумачення історичного прогресу і виражає інтереси певних суспільних сил і основні особливості форм їх суспільної свідомості» [6]. Так засвідчується мовний характер ідеології, оскільки акт витлумачення сам по собі є феноменом мови. З іншого боку, поняття інтересу є аспектом ціннісним. У такому випадку мова, яка сама є явищем ідеологічним, що несе певні ціннісні установки і зрештою вибудовує простір, у якому живе індивід, творить ідеологію, яка, отже, є вторинним кодуванням мови і перетворенням світу, твореного / перетвореного мовою.

Текст замітки у кілька рядків уміщує кілька ідеологічних центрів: автор ↔ джерело / представник джерела / (їх може бути кілька: коментарі) ↔ слово – інформація (подія / явище / факт, представлені у словесному вигляді)

Внутрішня напруга між смислами єдиного тексту замітки, твореного автором, і смислами, продукованими кожним із ідеологічних центрів, творить своєрідний ефект драми, що розгортається як інформаційний жанр. Роль автора замітки в такому випадку полягає ще й у тому, аби позначити зміну мовленнєвих суб'єктів – надати слово іншому. Часто така дія реалізується навіть графічно, коли кожне нове речення-висловлювання починається з абзацу, виділяється шрифтово тощо. Це спрощує процес сприйняття інформації. Отже, це одна з форм текстуального впливу на читача.

Коли ж сама замітка є інформацією, наданою кимось, тоді вона стає повідомленням повідомлення. Так, *факт* (відтворення у свідомості людини певного явища чи події /цілком закономірно, що не йдеться про неупереджене його відтворення, бо ж людина – *ідеолог*!) реалізується в «первинному» повідомленні (того, хто надає інформацію), далі в повідомленні журналіста, після чого надходить до аудиторії й тлумачиться індивідами відповідно до їх *досвіду*.

Звернемо увагу на тексти, коли джерелом інформації постає певна організація чи її прес-служба (її речник): «... заявив екс-виконувач обов'язків міністра оборони...», «... озвучив прес-секретар АТО...», «... голова Донецької ОДА <...> повідомив...», «Про це повідомили в прес-службі відомства», «Про це повідомив на брифінгу речник інформцентру РНБО Андрій Лисенко...» тощо. У такому випадку йдеться про складну структуру повідомлення – скільки контекстів чи ідеологічних звучань нині є в цьому повідомленні? – і складне структурування образу індивіда: з одного боку, ми говоримо про особистісний аспект, який найперше пов'язуємо з індивідом і маркуємо його іменем (Михайло Коваль, Олексій Дмитрашківський, Сергій Тарута, Андрій Лисенко відповідно). З іншого боку, тут важливу (чи й визначальну) роль відіграє аспект суспільно-політичний, що представлений посадою, яку займає мовець. Він є представником певної організації, отже, слово, ним виголошене, – це і його слово, і не-його слово.

Говоримо, отже, про соціальну роль індивіда, яка теж формує ідеологічні концепти його здійснення в соціумі, про поведінку/у нашому випадку таку, що реалізується як акт висловлювання/, яка відповідатиме статусові, який певний індивід у соціумі має. Так твориться певне дистанціювання від оголошеної ним позиції, і воднораз таке дистанціювання знімається, бо ж заторкується й особистісний аспект, пов'язаний із іменем, що позначає індивіда в його, найперше, міжособистісних стосунках, і в контексті суспільно-політичної його діяльності (в поданому контексті). Його-не-його слово уже існує на кількох ідеологічних рівнях. З іншого боку, в такому випадку йдеться і про поняття мовної свідомості. Воно здобувається на 2 потрактування: як

свідомість мови (тоді людська свідомість не є визначальною у творенні значень і смислу тексту, він (текст у своїх значеннях) поза чи вищий щодо неї; традиційно такий підхід осмислюють у його стосунку до текстів художньої літератури) і як свідомість людини, «конструйована мовою» / вихід на категорію образу автора та його інтенцію здійснюється повною мірою/. Так, мова знову здобуває пріоритетне місце – як первинна моделювальна система, по суті, як часопростір, у якому живе людина. Тоді той «ідеологічний центр», який репрезентує мова, постає як ключовий до розгортання інших ідеологічних рівнів висловлювання, що, зрозуміло, пояснюється тим, що висловлювання мовця уможлиблюється мовою, сам мовець як індивід уможлиблюється мовою (процеси соціалізації реалізуються здебільшого через мову, досвід / в т.ч. культурний / функціонує в мові, комунікація здійснюється в мові), а мова є конотативною, а не лише денотативною системою.

Висновки. Жанр замітки, чиє основне призначення – інформувати, подавати інформацію неупереджено – здійснюється як висловлювання ідеологічне. Причому йдеться про співіснування в ньому багатьох ідеологічних пластів чи контекстів, за М. Бахтіним, що пояснюється кількома чинниками. По-перше, сама природа факту як певного відображення у свідомості людини якоїсь події чи явища зумовлює відповідне потрактування жанру замітки. По-друге, йдеться про проблему джерела інформації (особливо, коли це стосується певної організації, політичної структури тощо). По-третє, говоримо про редакційну політику, про особистісний досвід журналіста та ін. Визначальним фактором називаємо природу мови як певної конотативної ідеологічної системи, яка творить часопростір людського існування, отже, яка творить індивіда ідеологічного. Журналіст, який пише замітку, з одного боку, як певна творча індивідуальна потенція самоусувається, з іншого – таке самоусунення реалізується як герменевтичний у своїй природі акт творчості у висловлюванні.

Література

1. Барт Р. S/Z [Електронний ресурс] / Р. Барт ; [пер. с фр. Г. К. Косиков, В. П. Мурат]. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 232 с. – 2-е изд., исправл. – Режим доступа : <http://narrativ.boom.ru/library.htm>.
2. Бахтін М. Висловлювання як одиниця мовленнєвого спілкування / М. Бахтін // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. – Л. : Літопис, 2002. – С. 406–415.
3. Євшан М. Суспільний і артистичний елемент у творчості / Євшан М. Критика. Літературознавство. Есеїстика / М. Євшан. – К. : Основи, 1998. – С. 18–25.
4. Квіт С. Герменевтика стилю : монографія / С. Квіт. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2011. – 143 с.
5. Кир'ячук Б. Герменевтична концепція в літературно-естетичній системі Миколи Євшана [Електронний ресурс] / Кир'ячук Б. // Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство : зб. наук. пр. – Рівне : РДГУ, 2008. – Режим доступу : <http://www.esteticamente.ru/>.
6. Косиков Г. Идеология. Коннотация. Текст [Электронный ресурс] / Г. Косиков // Барт Р. S/Z ; [пер. с фр. Г. Косиков, В. Мурат]. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 2-е изд., исправл. – С. 8–31. – Режим доступа : <http://narrativ.boom.ru/library.htm>.
7. Кристева Ю. Бахтин, слово, диалог, роман [Электронный ресурс] / Ю. Кристева // Французская семиотика : от структурализма к постструктурализму. – М. : ИГ «Прогресс», 2000. – С. 427–457. – Режим доступа : [www/libfl.ru/mimesis/txt/kristeva_bakhtin.pdf](http://www.libfl.ru/mimesis/txt/kristeva_bakhtin.pdf).
8. tsn.ua.
9. vikna.stb.ua.
10. www.5.ua/live.

Сергийчук З. Герменевтика індивіда в жанре замітки. Стаття являється попиткою знайти екзистенціальні аспекти Я і Другого в інформаційних жанрах, коли принципово на перший план виступає факт, а індивід-автор і його інтенція нивелюються. Речь йде о попытке осмысления позиции автора-ретранслятора и определяющую роль языка как идеологической системы.

Ключевые слова: герменевтика індивіда, інформаційні жанри, джерело інформації, ретранслятор.

Sergiychuk Z. Hermenevтика Individual in the Genre of Note. The article is an attempt to find existential aspects of «I» and «Another» in the genre of notes, when essentially a fact is the forefront, while the individual author and his intention are leveled. It is an attempt to comprehend the author's position of a retransmitter and the crucial role of language as a kind of ideological system.

Key words: hermeneutics individual, note, source of information, retransmitter.

Адреса для листування: zrya89@gmail.com